

TARTU ÜLIKOOLI MUUSEUMI KOGUMISPÕHIMÕTTED

1. Kogumispõhimõtted

Tartu Ülikooli muuseumi (TÜM) kogud on Eestis unikaalsed ja oluline osa kogudest on rahvusvaheliselt silmapaistev. TÜM-i kogud kuuluvad Eesti teaduskogude kultuuriloo rahvuskollektsiooni. TÜM on üle-eestiliselt ja regionaalselt oluline kultuuri- ja haridusteenuste pakkuja. TÜM on atraktiivne kultuuri- ja teadusturismi vaatamisväärsus, mis tutvustab Tartu ja Eesti akadeemilist pärandit tartlastele, turistidele ja külalistele mujalt Eestist ja välismaalt ning on ainuke muuseum Eestis, mis vahendab antiikkunsti ja kultuuri.

1.1. Kogumise eesmärk

Tartu Ülikooli muuseumikogu täiendamise eesmärk on rahvusülikooli mälu talletamine silmas pidades muuseumi missiooni – viia rahvusülikooli mälu igaüheni ja innustada teda selle läbi maailma avastama.

1.2. Teiste sarnaste või lähipiirkonnas tegutsevate muuseumide kogude lühianalüüs

Eesti piires lähedase temaatikaga muuseumikogudega võrreldes võib täheldada järgmisi sarnasusi ja erinevusi:

1. SA Eesti Tervishoiu Muuseum – omab ja kogub materjale Eesti meditsiini ajaloo alalt (Eesti meditsiinipersonal, tervishoiuasutuste ajalugu jm). TÜM-i meditsiini ajaloo kogu on vanem, ulatudes 19. sajandi algusaegadesse; mitmekesisem, väljendab kõrgema meditsiinihariduse ja meditsiiniteaduse ajalugu; mõju ja seosed ulatuvad kaugele Eesti piirest väljapoole (Venemaa, Saksamaa); kogu rikkalikum, koosseisus mitmed 19. sajandi teadus- ja õppekolleksioonid.
2. TalTech muuseum – hetkel on kogus suurim fotopärandi osakaal. Erinevus TÜM-t seisneb õppeasutuste vanuses ja valdkondade ulatuses – tehnikaülikool on noorem, suunatud enam praktilisele tehnikaharidusele, haridust pakutakse kitsamas valdkonnas.
3. SA Eesti Kunstimuuseum Kadrioru kunstimuuseum – suurim väliskunsti kolleksioon Eestis (Madalmaade, Vene ja Itaalia maalikogu). TÜ muuseumi eripäraks Eesti kontekstis on antiikkunsti näidete suur osakaal, rikkalik vanagraafika kogu ühe kolleksionääri (Liphart) kogust ning Tartu Ülikooliga seotud kunstikogud.
4. Tartu Kunstimuuseum – säilitab peamiselt Eesti kunsti. TÜ muuseumi kunstikogu on vanem, sisaldab mõningal määral Eesti kunsti ja ikoonikunsti näiteid. Oma asutamisaastal (1803) kannab ka kolleksioon valgustusaja kogumiseeliste ideestikku.
5. Eesti Ajaloomuuseum – Eesti ajalooga seotud kogud, sh numismaatikakogu. TÜ muuseumi numismaatika ja mündivalandite kogu kätkeb endas antiikmünste ja nende koopiaid, avardades seeläbi nii numismaatika kui antiikkultuuriga tutvumise võimalusi.
6. Tartu Linnamuuseum – kattuvusi Tartu linna temaatikas, nt laulupeod, linnaelu, aga ka Tartu Ülikool.

7. Eesti Rahva Muuseum – kattuvusi rahvusteaduste ajaloo, igapäevaelu (sh tudengid) teemadel.

8. Eesti Kirjandusmuuseum – kattuvusi rahvusteaduste ajaloo, igapäevaelu (sh tudengid) teemadel, sh fotopärandi kattuvusi.

Väljaspool Eestit sarnanevad TÜM kogud temaatika poolest mitmete, eriti vanemate klassikaliste ülikoolide muuseumide kogudega, lähemad näited on Soomes Helsingi ülikooli muuseum ja Rootsis Uppsala ülikooli muuseum. TÜMi kunsti- ja antiigikogud sarnanevad kõige enam saksa kultuuriruumi ülikoolide muuseumide kollektsioonidega (Berliin, Göttingen, Bonn jt).

1.3. Muuseumikogu täiendamise üldpõhimõtted

Kõik muuseumikogu täiendamise otsused tehakse kaalutletult ja põhjendatult, otsused vastavad kogumispõhimõtetele ning vähemalt ühele punktis 3.4.1. nimetatud põhikriteeriumile asja väärtuse hindamisel ning vähemalt kahele punktis 3.4.2. nimetatud täiendavale kriteeriumile väärtuse astme määramisel.

Muuseum ei võta kultuuriväärtusega asja museaalina arvele, kui:

1. asi ei vasta muuseumi arengukavale või kogumispõhimõtetele;
2. asja üleandja esitab eritingimusi, mis on vastuolus muuseumi ja selle külastajate pikaajaliste huvidega;
3. asja üle arvestuse pidamiseks, selle säilitamiseks või eksponeerimiseks puuduvad tingimused või eelarvelised võimalused.

Tartu Ülikooli muuseum:

- 1) selgitab oma võimaluste piires välja kultuuriväärtusega asja päritolu, et vältida omaniku tahte vastaselt tema valdusest välja läinud või teisest riigist välja viidud asja museaalina arvele võtmist;
- 2) arvestab teiste sama piirkonna või sarnase ainevaldkonna muuseumide kogumispõhimõtetega (SA Eesti Tervishoiu Muuseum, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu Linnamuuseum, Eesti Kunstimuuseum, Tartu Kunstimuuseum, Eesti Ajaloomuuseum) ning teeb nendega koostööd;
- 3) Lisaks sarnase ainevaldkonnaga muuseumidele, arvestab piirkonnas tegutsevate arhiivide ja raamatukogude (TÜ raamatukogu, Rahvusarhiiv) kogude täiendamise põhimõtetega ning teeb nendega koostööd.

1.4. Muuseumikogu täiendamise sisulised kriteeriumid

1.4.1. Muuseumikogu täiendamisel on põhikriteeriumideks materjalide ajalooline, teaduslik või uurimuslik väärtus, esteetiline, sotsiaalne või vaimne väärtus.

1.4.2. Täiendavad kriteeriumid on päritolu, iseloomulikkus/tüüpilisus, rariiteetsus, seisund ja terviklikkus ning kasutatavus.

1.4.3. Iga kultuuriväärtusega asja (või kollektsiooni, kui väärtus seisneb selle terviklikkuses), mis on võetud muuseumisse vastu eesmärgiga võtta see museaalsele arvele, analüüsitakse vastavalt kehtestatud kriteeriumidele ning põhjendatakse asja museaalina arvelevõtmise.

1.4.4. Muuseumi direktor moodustab kultuuriväärtusega asjade ostmise ja muul viisil omandamise ning museaalina arvele võtmise otsustamiseks vähemalt kolmeliikmelise kogude täiendamise komisjoni, kuhu võivad kuuluda nii muuseumi töötajad kui muud eksperdid.

1.4.5. Kogude täiendamise komisjon teeb otsuse kultuuriväärtusega asja (või kollektsiooni) ülevaatamise käigus, kus esitatakse põhjendused asja museaalina arvelevõtmise kohta.

Museaalsele arvele mittevõetud esemed tagastatakse üleandjale, arvatakse abikogusse, pakutakse teistele mäluasutustele või utiliseeritakse.

1.5. Muuseumikogu hetkeseis ja täiendamisvajadus

1.5.1. TÜM-i väljakujunenud kogumistöö valdkonnad on:

1. Tartu Ülikooli ajalugu: teadus- ja õppetööga seotud materjalid (ülikoolis koostatud kollektsioonid (sh õppekollektsioonid), kohapeal ja Eestis valmistatud teadusriistad), teadussaavutused, üliõpilaselu illustreerivad materjalid (organisatsioonide materjalid, konspektid, akadeemilised kirjatööd jm), ülikooli rahvusvahelise akadeemilise suhtlusega seotud materjalid;
2. Teaduslugu ja teaduskultuur: teadusloolist tausta pakkuvad materjalid (teadusriistade areng, teaduslike ideede levik, mentaliteediajalugu jms);
3. TÜ ajalooliste kunstikollektsioonide temaatika (antiikkunsti valandid, Lääne-Euroopa vanagraafika, ikoonikunst jms) ning ülikooli kujutamine kunstis (isikute portreed, hooned).

1.5.2. TÜM-i kogude ülevaade¹:

1. TÜM-i teaduslooline kogu (alakogud: astronoomia-matemaatika, füüsika-keemia, meditsiin) hõlmab ülikoolis õpetatud ja uuritud teadusaladele (astronoomia, füüsika, matemaatika, keemia, meditsiin ja loodusteadused) iseloomulikke esemekogusid (füüsika kabineti eksperimentaaliistad alates prof. G.F.Parroti (1767-1852) ajast², astronoomiariistad³, meteoroloogiaristad⁴, keemia ja farmaatsia aparatuur⁵, meditsiinis ja loodusteadustes kasutatud laboriseadmed ja õppevahendid (paljud kohapeal valmistatud⁶), interdistsiplinaarsete esemete kollektsioonid (mikroskoobid⁷, põletid, kaalud, termomeetrid, laboratoorne klaas ja portselan⁸) ning üle maailma kogutud materjalide valiku põhjal kujundatud õppe- ja teaduskollektsioonid (keemiaprofessor Carl Schmidt (1822-1894) anorgaaniliste ainete⁹ ja mineraalide kollektsioonid, arstiteaduskonna professor Johann v. Erdmanni (1778-1846) farmakoloogiline kollektsioon¹⁰, farmaatsiaprofessor Georg Dragendorffi (1836-1898) farmatseutilised kollektsioonid) jm.

TÜM-i teadusloolised kogud näitavad siinset teaduslike ideede retseptiooni (ka meil tegeldi just nende probleemidega ja mitte teistega), illustreerides ja dokumenteerides ülikooli teadus- ja õppetöö suundi. On jõutud arvamusele, et kohalik valik on tähenduslik, kuuludes sellisena maailma teadus- ja kultuuriloolise pärandi hulka ning väärrib säilitamist.

Kogumispoliitikat silmas pidades on muuseum kaardistanud ülikooli instituutides olemasolevaid, alles arengujärgus ning kujunevaid teaduskollektsioone.¹¹ Muuseumikogu erialakollektsioonide täiendamine kaasaegse materjaliga on muuseumi kogumispoliitika üks aluseid.

2. TÜM-i kultuurilooline kogu (alakogud: ajaloolised esemed, kunstiesemed) sisaldab Tartu ülikooli kui institutsiooni ajalugu väljendavaid esemeid (pitsatid, isikute ja sündmuste auks vermitud medalid¹², tähtpäevade meened. Värvikat üliõpilaselu iseloomustavad üliõpilasorganisatsioonide (korporatsioonide, seltside) esemetekogud¹³. Ülikooli akadeemiliste kunstiliste kollektiivide (mees- ja naiskoorid) ning kolme Balti riigi üliõpilaste ühislaulupidude (Gaudeamused¹⁴) materjalide seas on rareetne koorijuhi ja helilooja Richard Ritsingu (1903-1994) pärand. Kogusse kuuluvad ka ülikooli hoonete interjööride elemendid (valgustid, sidevahendid) ning mitmekülgne mööbliesemete kogu. Kunstiesemed hõlmavad TÜ õppejõudude pärandit (Gustav Suits jt), ülikooli teemat kajastavaid kunstitöid, tähtpäevade meeneid jms.

Tartu Ülikooli rahvusvahelise suhtluse käigus tekkinud kunstiliselt kujundatud meenete kogu, mis hõlmab kogu maailma, on ühtlasi omapärane maailma tarbekunsti suundi peegeldav kogu ning töötab kasvutendentsi ka tulevikus. Kunstiesemete kogumisel on valikukriteeriumiks autorite-objektide seos ülikooliga. Kogu täieneb jooksvalt.

3. Arhiivkogu hõlmab arhiivdokumente ja trükiseid – õpikuid, teadusajaloolisi kirjutisi, teadusaparatuuri valmistanud firmade tootekatalooge¹⁵, TÜ 19 sajandi magistri- ja doktoridissertatsioonide kogu, ülikooli asutuste ja isikute arhiive ning dokumente. Mahukaim terviklik kolleksioon on ülikooli sisekliiniku haiguslugude arhiiv aastaist 1846-1962.

Arhiivkogu täiendamisel lähtub muuseum kindlatest valikuprintsiipidest, mis on keskendunud teaduslooliste (teadusajaloolised ülevaated, instrumentide tootekataloogid jm), isikute (ülikooli silmapaistvate teadlaste kirjavahetus, käsikirjad jms) ning uurimisgruppide (instituutide) materjalide kogumisele.

4. Fotokogu sisaldab TÜ kajastavaid fotosid, koha- ja kroonikavõtteid ning Eesti haridus- ja kultuurilugu kajastavaid fotosid. Mitmekülgne on ajalooliste fotode kogu (Tartu haridus- ja kultuuritegelase Julius v. Schröderi (1808-1888) fotoalbum TÜ õppejõudude ja üliõpilaste, Tartu haridustegelaste ning Eesti ärkamis- ja avaliku elu tegelaste portreedega (fotod alates 1850. aastatest), üliõpilaste organisatsioonide albumid (korp! Estonia album (v. Hueck), album-päevaraamatud fotodega (alates 1863. a.) jm. Eelviimasest sajandivahetusest pärinevad fotomuseaalid nagu stereonegatiivid klaasil Tartu ja lähiumbruse vaadetega 1896-1901, Peterburi ja Venemaa äärealade revolutsioonieelsed vaated (botaanik Sukatšovi ning meedik Jaan Ruga kogud). Ülikoolielu 20. sajandi kroonikavõtted kajastuvad fotograaf Elmar Kaldi (1898-1969) ning TÜ kino- ja fotolaboratooriumi (1948-1998, fotograaf Eduard Sakk jt) negatiivide kogudes.

Eesti kontekstis unikaalne ning rahvusvahelise tähendusega on muuseumi teadusfotograafia alane kogu: TÜ kirurgiakliiniku patsientide haiguspiltide ülesvõtted (1860-1924) koos Euroopa kliinikute ülesvõtetega¹⁶ ning antropoloogiaalane klaasnegatiivide kogu Balti provintsidest pärit meessoost isikute ülesvõtetega 19.-20. sajandi vahetusest¹⁷.

Fotokogu täiendamine toimub sihipäraselt vastavalt muuseumi kogumisvaldkonna teemaatikale.

5. Tartu Ülikooli kunsti- ja antiigikogud¹⁸ on kujunenud enam kui 200 aasta vältel sihipärase kogumistöö ja annetuste tulemusena. Kogu sisaldab enam kui 30 000 objekti, millest ühe olulisema osa moodustavad antiikkunsti järgi valmistatud valandid ehk identsed koopiad antiiskulptuuridest, gemmidest¹⁹ ja müntidest²⁰. Teise suure osa muuseumikogust moodustavad graafilised lehed²¹ – oma graafikakollektsiooni kinkis ülikoolile perekond von Liphart 1920ndatel. Kahtlemata on tähelepanuväärne ka antiiksete originaalide kogu, mis pole küll rohkearvuline, kuid paistab silma eriliste objektidega, nagu näiteks muumiad ja kiilkirjatahvlid. Kunstimuseumi kogudes on veel ikoone, maale ja joonistusi.

TÜM-i muuseumikogus on seisuga 01.01.2023. a. 193 784 museaali.

1.5.3. TÜM-i kogumistöö pearõhk lähemal aastakümnel on suunatud arengukavas esile tõstetud kolmele eelisteemale, milledeks on:

1. Eesti teaduslugu
2. Ülikooli järjepidevus
3. Kunst teaduses, teadus kunstis

Muuseum ei kogu üldjuhul sotsiaalvaldkonda kajastavaid esemeid nagu riietus, jalanõud, toidu temaatika jms. Muuseum kogub neid objekte vaid seostatuna ülikooli õppe- või töökorraldusega (vormiriietus, peakatted jms).

Muuseum kogub spetsiifilisi eritingimusi nõudvaid esemeid ja kollektsioone vaid juhul, kui see on teaduslikult põhjendatud, seotud tähelepanuväärsete asjaolude, isikute vms.

1.6. Muuseumikogu täiendamise protseduurid

Muuseumikogu täiendamise eest vastutab peavarahoidja. Kogumistööd teostavad muuseumi kogude osakonna töötajad vastavalt tööülesannetele ja uurimisteedele.

Museaalide dokumenteerimiseks vajalik esmane info saadakse kogumistöö käigus (objekti nimetus, päritolu jm andmed). Kogutud info dokumenteeritakse registreerimislehe vormistamisega infosüsteemis MuIS.

Muuseumi kogude täiendamist toetavad tegevused:

1. Muuseumi püsi- ja ajutiste näituste koostamine. Näituste kavades väljenduvad ideed ja käsitletavat teemasid on tihedalt seotud muuseumi eesmärkide ja missiooniga. Kogumistöö toimub kindla teema raamides. Näituse jaoks tehtud uurimistöö võimaldab kogutud esemeid paremini kirjeldada ning suurendab sünergiat muuseumi osakondade vahel;
2. Teadusöö. Süvendatud uurimistöö kindla piiritletud teema raamides võimaldab näidata ja hinnata antud teema kohta leiduva olemasoleva materjali ning viitab lünkadele;

3. Muuseumi külastajatele, erinevatele kogukondadele korraldatavad küsitlused, millede kaudu selgitatakse välja, milliseid esemeid külastajad hindavad muuseumikogus ning milliseid esemeid soovitakse muuseumis näha tulevikus (ehk missugune kaasaegne kultuuriväärtusega asi võiks saada märgilise tähenduse tulevikus);

4. Tartu Ülikooli teadustöötajate loomingu (uurimistö) eksponeerimine ja tutvustamine muuseumi vahendusel nii teadusajaloo talletamise kui teaduse populariseerimise eesmärgil.

1.7. Juurdekasvuvõimaluste ja säilitustingimuste analüüs

Muuseumi kogumistö kavandamisel peetakse silmas hoiustamise võimalusi (vaba hoidlapinna olemasolu, sh ka digitaalse materjali jaoks), nõutud säilitamistingimuste olemasolu, samuti museaali säilitamise ja kasutamise seotud kvalifitseeritud muuseumitöötajate olemasolu.

1.8. Muuseumikogu analüüs ja väärtuste hindamine

Muuseumikogu analüüs ja selle ülevaatamine 5 aastaste tsüklite jooksul on töömahukas, kuid vajalik. Kogude hindamisel on mõeldav, et liigsed eksemplarid, katkendid, seoseta detailid jms saab kogust välja arvata.

1.9. Museaalide väljaarvamine

Museaalide väljaarvamine muuseumikogust toimub muuseumiseaduses sätestatu alusel arvestades ülikoolisestele õigusaktidele. Museaalide väljaarvamine vormistatakse infosüsteemis MuIS.

Tartu, 11.01.2023